

ד"ר זאב וילנאי

אנציקלופדיה לידיעת הארץ

תאור מפורט, בסדר א—ב, של כל הישובים העברים,
כפרים ערבים, מועצות אזוריות, מישלטים ושדות-קרב,
אתרים היסטוריים, מקומות קדושים, הרים, עמקים ונחלים.

בלוית ציורים, תרשימים ומפות.

הוצאת "ידיעות אחרונות"

תל-אביב

— תשט"ז—1956 —

ירושלים

GALIL MA'ARAVI (Western Galilee)

משתרע בצפון הארץ, מחוף ים התיכון, בין עכו—בדרום, וראש-הניקרה בצפון, מזרחה עד יחיעם ואילון במעלות הגליל העליון. מהם יורדים נחלים המושכים בימות הגשמים את מימיהם אל הים התיכון. החשוב ביותר הוא נחל כזיב (ואדי אלקרן). בתקופת המקרא היה הגליל המערבי בתחום נחלתו של אשר (עיין). בגליל המערבי ישובים יהודים והגדול שבהם נהריה. בו גם כפרים של נוצרים, מוסלמים ודרוזים.

גָּלִיל עֲלִיּוֹן (א) —אזור

GALIL 'ELIYON (Upper Galilee)

האזור הצפוני ביותר בארץ-ישראל. משתרע עד הרי הלבנון והגבול ביניהם הוא אפיק נהר ליטאני, הזורם אל הים התיכון. בדרום נוגע הגליל העליון בגליל התחתון (עיין לעיל: גליל).

הגליל העליון מהווה את הרמה הגבוהה ביותר בארץ, כ-1000 מ' מעל פני הים. בה מתנשא הר מירון (ג'רמק)—1208 מ' הנקודה הגבוהה ביותר בעבר-הירדן המערבי. האזור הנמוך ביותר בגליל העליון הוא עמק החולה, וגדת הירדן העליון. הגליל העליון נמצא בימינו בחלקו הגדול בתחום מדינת ישראל. רק חלקו הצפוני ביותר בתחום מדינת הלבנון. הגליל העליון הוא האזור הגשום ביותר בארץ-ישראל. בחלקיו הרמים הכמות מגיעה ל-1000 מ"מ בשנה, ובחלקיו הנמוכים—כ-700 מ"מ בשנה. ברמותיו יורדים לפעמים שלגים, בימות החורף. בקיץ נושבות במרומי ההרים רוחות נעימות. הודות לאדמתו הפורייה, מזג אוירו המשובח, נוצרו בו ישובי בני אדם עוד בתקופה קדומה מאד. בימי כיבוש הארץ ע"י שבטי ישראל הגיע יהושע בן-נון עד הגליל העליון, ובאחת מעריה, חצור, נחל את נצחונו הגדול. בימי חלוקת הארץ לשבטים היה הגליל העליון המערבי—בידי שבט אשר, והמזרחי—בידי שבט נפתלי. הוא היה החשוב ביותר בצפון, ולפיכך קראו לגליל: ארץ נפתלי. השם גליל עליון מופיע לראשונה בספרות המשנה, בקירוב במאה הראשונה. בגליל העליון היו ישובים רבים, ותושביו עסקו גם בגידול זיתים והכנת שמן בבתי-בד, בגידול כרמים והכנת יין בגתות חצובות בסלעים. במרד היהודים ברומאים היו גם בני הגליל העליון בין הלוחמים הנועזים ביותר. בעיקר התפרסמה גוש-חלב וממנה יצא אחד ממפקדי המרד החשובים שנקרא על שם עירו—יוחנן מגוש-חלב.

אחרי החורבן התפרסמו בגליל הרבה ישובים עבריים. בשלטון הביזאנטים בקירוב במאות החמישית—שישית, היה חלק גדול של הגליל העליון מחוז מיוחד שהיה נקרא בשם היווני: טטראקומיה—ארבעת-הכפרים, על ארבעה כפרים חשובים שהיו בו. בראשית שלטון הערבים בארץ קראו הם לגליל: ג'בל א-ג'ליל. אחרי הכיבוש הערבי התנחלו בו בני השבט הערבי עמילת. לאט נשכח השם ג'ליל והגליל העליון נקרא בימי-הביניים על שם שבט

הזה—ג'בל עמילה. השם ידוע גם בימינו לחלק הגליל הנמצא במדינת הלבנון. בימי הביניים היתה, כמו בימינו, צפת העיר החשובה ביותר בגליל העליון. היתה בירת מחוז שהקיף את כל צפון הארץ. בה היתה קהילה יהודית וכן היו קהילות קטנות בכפרים אחדים בסביבותיה. המקובלים בצפת האמינו שראשית גאולת ישראל תהיה בגליל העליון. הקדמונים אמרו: "כל מי שהוא גולה, לגליל העליון—ימלט". רבי חייא ציווה לבני דורו: "כשתשמעו שעמד מלך עז פנים לא תשבו שם! אמרו לו: מרי! להיכן ננצל?—אמר להם: לגליל העליון... מלמד שהיו ישראל מקובצין בגליל העליון ויצפה שם משית בן יוסף מתוך הגליל והם עולים משם וכל ישראל עמו לירושלים". כשנשאל רבי חייא גאון על ידי קהילה סובלת לקץ הישועה, השיב להם תשובה מנחמת: "כשאנו רואים ששלטה אדום בארץ ישראל, אנו מאמינים שהתחילה ישו-עתנו... בעת ההיא יעמד איש, מבני יוסף ויקרא משיח ה'. ויקבצו אליו אנשים רבים בגליל העליון ויהיה להם למלך... ואז יעלה משיח עם האנשים המתלקטים אליו, מן הגליל לירושלים".

הגליל העליון משתרע על שטח 1704 ק"מ מרובעים: מזה 854 קמ"ר—בישראל, ו-850 קמ"ר—בלבנון. הגליל העליון זרוע הרבה ישובים עברים. בירתו העיר צפת. ראש-פנה הסמוכה אליה שנוסדה בשנת תרמ"ב (1882). היא הישוב החקלאי הוותיק ביותר בגליל העליון. בגליל נשארו כפרים של דרוזים. בחלקו המערבי של הגליל האזור הדרוזי הצפוף ביותר בארץ. כן נמצאים בו כפרים אחדים של ערבים: מוסלמים ונוצרים, וקצת מחנות בדואים. בעיקר בחלקו המזרחי, ידוע שבט אלהייב בכפר טובה הסמוך לכפר-הנשיא בסביבות ראש-פנה. בגליל העליון כפר מיושב צ'רקסים ריחניה והוא אחד משני הכפרים הצ'רקסים במדינת ישראל.

מראשית מלחמת השיחור, בשנת תש"ח (1948), התחוללו בגליל העליון קרבות בין יהודים וערבים. היהודים התגברו עליהם והשתלטו על צפת ועל הכפרים בעמק החולה ובסביבות ראש-פנה. תושביהם הערבים נמלטו מהם. בפלוש הצבאות של המדינות השכנות אל הארץ היה הגליל העליון בסכנת הפלישה של הסורים—מהמזרח, והלבנונים—מהצפון. אחרי מאמצים רבים הצליחו היהודים להדוף את הפולשים. בסוף המלחמה גם כבשו הלוחמים הישראלים, בפעולה צבאית, מבצע חירם, את הגליל העליון התיכוני (ציורים 256, 258). במיבצע חירם כבשו הישראלים גם שטח נרחב במדינת הלבנון השכנה. אחרי הסכם שביתת הנשק בין ישראל והלבנון, פינו הכוחות היהודים את השטח הכבוש (ציור 257).

פרטים נוספים על הקרבות בגליל העליון, עיין: דן, יחיעם, כפר-סאלד, מצודת-כח (נבי יושע), משמר-הירדן, צפת ותרשיחה.

256. כיבוש הגליל העליון התיכוני — מיבצע חירם

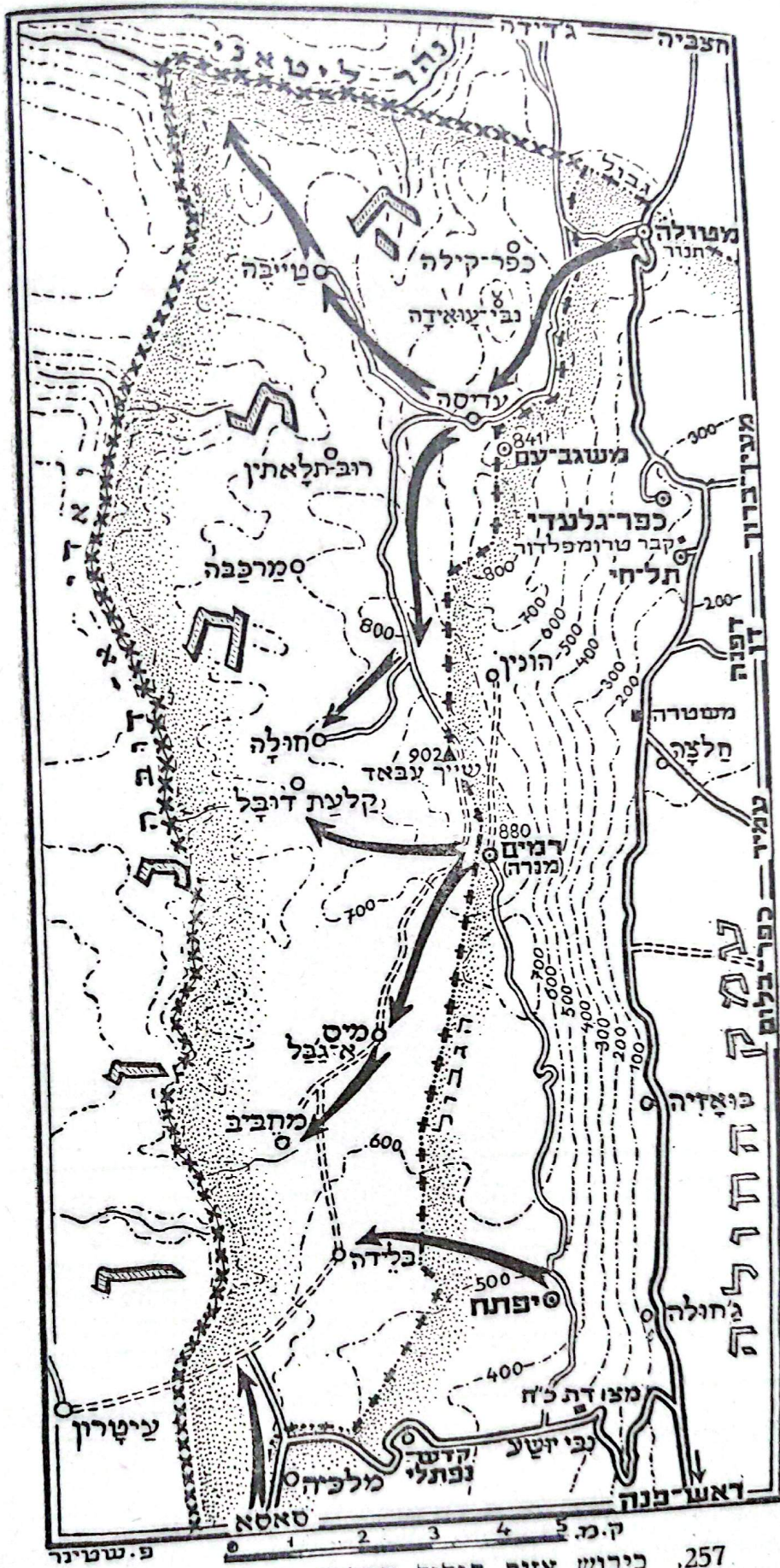
בימים כ"ה—כ"ח תשרי תש"ט (28—31 אוקטובר 1948)

התקדמות לוחמי צבא ישראל אל לב הגליל העליון בשלושה טורים: העיקרי מסביבות נהריה—מזרחה. טור אחר מצפת—צפונה וטור שלישי מסביבות סג'רה—צפונה. בריחת חיילות הערבים, צפונה, אל הלבנון. בדרך שהכשירה בימי הקרבות מהכפר דיר אלקסי אל הכפר רמיש כמדינת הלבנון (ראה ציור 258).

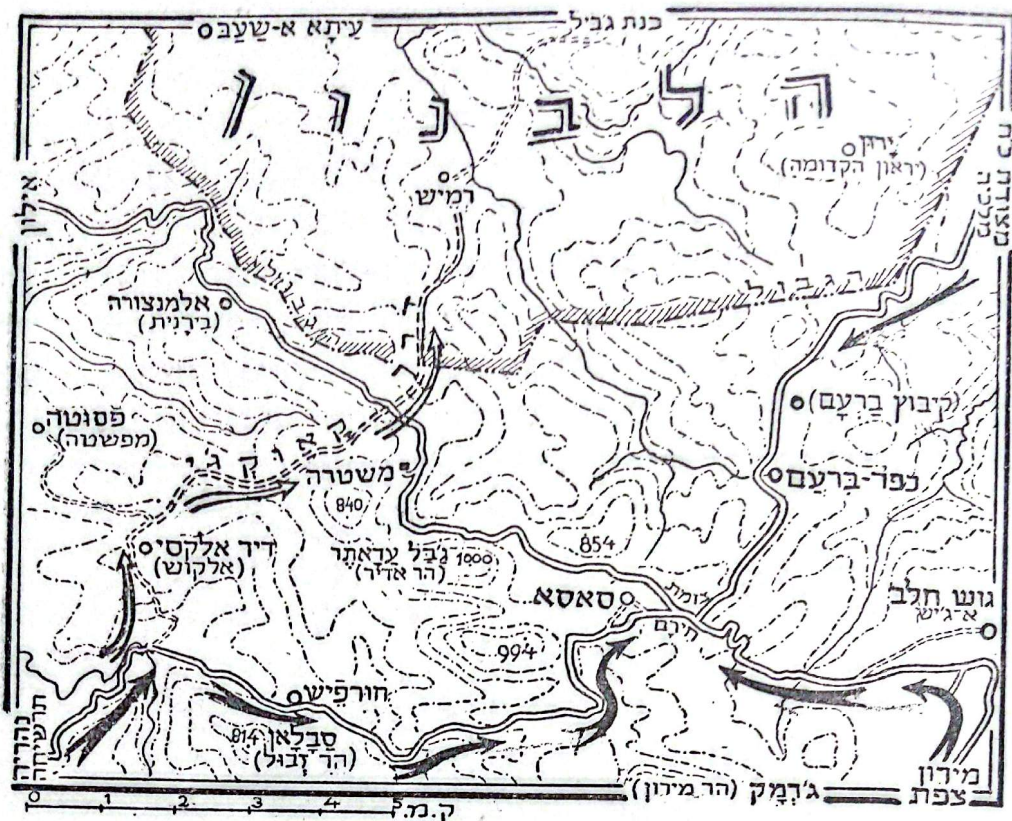
(באור לציור 257 בעמוד הבא)

ביום כ"ח תשרי תש"ט (31 אוקטובר 1948)

הדירת חיילות צבא ישראל אל תחומי הלבנון. אחרי ההסכם בין ישראל והלבנון פינו חיילות ישראל את האזור הזה ומסרוהו למדינת הלבנון, ביום כ"ב אדר תש"ח (29 מארס 1948). השטח הכבוש השתרע בין הגבול—בדרום, ובין נהר ליטאני—בצפון, בין הגבול—במזרח, ובין ואדי אידובה—במערב. רוב הכפרים בו מיושבים מתואלים.

257. כיבוש אזור בגליל העליון במדינת הלבנון.
(הבאור בעמוד קודם, למטה.)

258. כיבוש הגליל התיכוני — סיום מיבצע חירם

צבא ישראל מתקדם בשני טורים אל פרשת-הדרכים הנקראת בימינו צומת-חירם: טור אחד—מהדרום מצפת ומירון, וטור אחד—מהמערב מסביבות נהריה ותרשיחה. הכוחות הערבים ומפקדם קאוקג'י נמלטים דרך הכפר דיר אלקסי אל הלבנון אל הכפר רמיש בדרך שהם הכשירה ולא היתה ידועה למפקדים הישראלים. בימינו קוראים לה, דרך קאוקג'י. בנין המשטרה שימש נקודת חיפוי על הבורחים הערבים.

GALIL 'ELIYON (Upper Galilee)

גָלִיל עֲלִיּוֹן (ב) — מועצה

מועצה אזורית בנפת צפת, מחוז הצפון. בה הישובים: אילת-השחר, אשמורה, בית-הלל, גדות (הגוברים), גונן, דישון, דן, דפנה, הגושרים, חולתה, יפתח, כפר-בלום, כפר-גלעדי, כפר-הנשיא, כפר-יובל, כפר-סאלד, להבות-הבשן, מחנים, מלכיה, מעין-ברוך, מרגליות, משגב-עם, משמר-הירדן, משק שוארץ, נאות-מרדכי, עמיעד (החושלים), עמיר, רמות-נפתלי, רמים (מנרה), שאר-ישוב, שדה-אליעזר, שדה-נחמיה ושמיר. המועצה נוסדה ביום א' ניסן תש"י (9, מארס 1950). שטח שיפוט—96.341 דונם.

GALIL TAHTON (Lower Galilee) (I) גָלִיל תַּחְתּוֹן (א) — אזור

משתרע בין הגליל העליון—בצפון, ועמק יזרעאל—בדרום, ים כנרת והיר-דן—במזרח, וים התיכון—במערב. בו מתרוממים הרים וביניהם בקעות פוריות. הגבוה ביותר הוא הר כמון (ג'בל כמאנה) 598 מ' מעל פני הים—בחלקו הצפוני, והר תבור 588 מ'—בחלקו הדרומי. מהבקעות הגדולות הן: בקעת בית-נטופה, בקעת יבנאל, בקעת ארבל, ובקעת גינוסר בחוף הכנרת. המהווה את האזור הנמוך ביותר בגליל, כ-200 מ' מתחת לפני הים התיכון.